

SOSIAALISESTI ESTYNYT LAPSI PÄIVÄKODISSA

Annemari Karva

Opinnäytetyö
Joulukuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikka

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KARVA, ANNEMARI:
Sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa

Opinnäytetyö 38 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Joulukuu 2013

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa ja miten hänet kohdataan. Opinnäytetyössä keskityttiin temperamenttioppiin, erityisesti temperamenttipiirteeseen *sosiaalinen estyneisyys* sekä siihen, millaisia käytännön keinoja päiväkodin henkilökunnalla on sosiaalisesti estyneen lapsen kohtaamiseen. Tavoitteena oli antaa temperamentti-aiheelle enemmän näkyvyyttä päivähoitoalalla, jolle sosionomi (AMK) voi työtehtävissään sijoittua. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastatteluihin osallistui viisi varhaiskasvattajaa ja haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina.

Sosiaalinen estyneisyys on synnynnäinen, lähes muuttumaton temperamenttipiirre. Se kuvaa sitä toimintatyyliä ja reagoititapaa, miten lapsi kokee uuden tilanteen. Sosiaaliin estyneisyyteen liittyviä tekijöitä voidaan löytää myös perimän ja ympäristön yhteisvaikutuksesta. Tärkeätä olisi tunnistaa kyseinen temperamenttipiirre, jotta sosiaalisesti estynyttä lasta voitaisiin tukea hänen ominaista temperamenttiaan kunnioittaen. Tutkimuksessa korostui sosiaalisesti estyneen lapsen vetäytyminen ja sulkeutuminen uudessa ja lapsen epämiellyttäväksi kokemassa tilanteessa. Tämä korostui erityisesti suurissa toimintaryhmissä.

Tutkimustuloksissa korostui toiminnan suunnittelu ja ohjaus. Erityisen tärkeinä pidettiin myös lapsen ominaispiirteiden huomioimista, kasvattajan itsetuntemusta ja tunnekasvatusta.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

KARVA, ANNEMARI:
A Socially Inhibited Child in a Day Care Center

Bachelor's thesis 38 pages, appendices 2 pages
December 2013

The purpose of this study was to find out what kind of a child is one who has a socially inhibited temperament and how does it come out in a day care center, as well as what kind of actions should one take when encountering a socially inhibited child.

The study focused on temperament theory and especially on the feature *socially inhibition* and what kind of means day care workers used when encountering a socially inhibited child. The aim was to give more visibility for the theme temperament in a day care field where bachelor of social services can work.

As a research method a thematic interview was used to collect data from five early childhood educators. The interviews were carried out individually.

Social inhibition is an inborn, almost an immutable temperament feature. It describes the way how a child acts or reacts when experiencing a new situation. Factors that influence social inhibition can be cooperative action of heritage and environment. It would be important to identify this temperament feature, so that one could support a socially inhibited child and to respect his typical temperament.

These results showed that a socially inhibited child withdrew in an uncomfortable situation. This became emphasized especially in large action groups. The findings emphasized the planning of activity and guidance. Especially important was to pay attention to a child's characteristic features, educator's self-awareness and emotional education.

Key words: inhibited, children, temperament, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
	2.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	7
	2.2. Tutkimusmetodi	7
	2.3. Aineiston keruu	8
	2.4. Aineiston analysointi	9
3	TEMPERAMENTTIOPPI.....	10
	3.1. Temperamentti osa persoonallisuutta	10
	3.2. Temperamenttipiirteet.....	11
	3.3. Temperamenttityypit.....	12
4	SOSIAALISESTI ESTYNYT LAPSI.....	15
	4.1. Biologia ja perinnöllisyys	16
	4.2. Fysiologia ja stressi.....	16
	4.3. Ympäristö.....	17
	4.3.1 Kasvatus	19
5	SOSIAALISESTI ESTYNEEN LAPSEN KOHTAAMINEN	21
	5.1. Toiminnan suunnittelu	21
	5.2. Ohjaus	22
	5.2.1 Läsnäolo	24
	5.2.2 Kasvattajan itsetuntemus.....	24
	5.3. Ominaispiirteiden huomioiminen	25
	5.4. Tunnekasvatus	27
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	28
7	POHDINTA.....	30
	LÄHTEET	33
	LIITTEET	35
	Liite 1(2). Saatekirje	35
	Liite 2. Teemahaastattelurunko	37

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe käsittelee ihmisen temperamenttia ja erityisesti temperamenttiltaan sosiaalisesti estynyttä lasta päiväkodissa. Lähestyn aihetta temperamenttiopin kautta, joka on noussut ajankohtaiseksi aiheeksi varhaiskasvatusta koskevissa tutkimus- ja kirjallisuuspäiressä sekä myös mediassa, jonka kautta se on herättänyt yhä laajempaa tietoisuutta ja kiinnostusta aiheeseen.

Opinnäytetyöni keskeisimmät käsitteet ovat temperamentti ja sosiaalinen estyneisyys temperamenttipiirteinä. Selvitin millainen on temperamenttiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa ja miten se ilmenee. Lisäksi kartoitin varhaiskasvattajien kokemuksia siitä miten tulisi kohdata temperamenttiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi.

Mielenkiinto aiheeseen syntyi ammatillisessa mielessä siten, että sosionomina (AMK) minulla on mahdollisuus työskennellä tulevaisuudessa varhaiskasvatusalalla ja siksi halusin kohdistaa työni nimenomaan päiväkotimaailmaan. Temperamenttioppi kiinnostaa minua myös henkilökohtaisella tasolla omien kokemusteni kautta ja halusin tuoda tämän mielestäni tärkeän aiheen esiin ja antaa omalta osaltani näkyvyyttä aiheelle.

Toiveeni on, että työni voisi herättää ajatuksia myös muissa varhaiskasvatusalalla työskentelevissä ammattilaisissa. Työni kautta he voisivat mahdollisesti reflektoida omia työskentelymallejaan ja saada konkreettisia keinoja ja työvälineitä omaan työhönsä. Toivon työni toimivan myös motivaattorina varhaiskasvattajan oman itsetuntemuksen ja persoonallisuutensa tutkiskeluun sekä oman tietoisuuden laajentamiseen.

Työni perustuu päiväkotien työntekijöiden näkemyksiin ja kokemuksiin temperamenttiltaan sosiaalisesti estyneestä lapsesta. Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä on käytetty yksilohaastattelua ja haastattelut on kohdistettu neljään eri päiväkotiin. Haastateltavien avulla lähdin selvittämään sosiaalisesti estyneen lapsen temperamentin määrittelyä sekä konkreettisia keinoja miten kohdata temperamenttiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa.

Opinnäytetyöni alussa esittelen käyttämäni tutkimusmetodologiaa, jonka jälkeen seuraa työn teoreettinen osuus. Teorian yhteyteen ja sitä selkeyttämään olen tuonut haastat-

teluista nousseita käytännön esimerkkejä aiheesta. Teoriaosuudessa keskityn käsitteeseen temperamentti sekä temperamenttipiirteeseen sosiaalinen estyneisyys. Näiden jälkeen esittelen teorian ja tulosten pohjalta esiin nousseita erilaisia käytännön toimintamalleja, joita hyödyntää kohdattaessa sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa. Lopuksi kokoan yhteen tulosten johtopäätökset, jota seuraa oman työni pohdinta.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tämän tyyppisissä tutkimuksissa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja tosiasioiden paljastaminen. Työssäni lähdin selvittämään päiväkodin työntekijöiden kokemuksia siitä millainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluu, että tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa. Teoriaosuutta varten keräsin rajaten tietoa temperamenttiopista, sillä aihe on hyvin laaja ja moniselitteinen ja halusin teoriaosuuden vastaavan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Kohdistin tutkimukseni päiväkoteihin ja niissä työskenteleviin varhaiskasvattajiin, sillä laadullisessa tutkimuksessa suositetaan ihmistä tiedon keruun välineenä.

2.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä oli selvittää millainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa ja miten se ilmenee. Tutkimustehtävään kuului myös kartoittaa varhaiskasvattajien omia kokemuksia siitä, miten kohdata temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi.

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

1. Millainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa ja miten se ilmenee?
2. Miten varhaiskasvattaja kohtaa temperamentiltaan sosiaalisesti estyneen lapsen päiväkodissa?

2.2. Tutkimusmetodi

Tutkimusmenetelmän valintaa ohjaa tutkimustyyppi. Koska tutkimukseni on kvalitatiivinen, täytyy tutkimusmenetelmän tukea tätä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään laadullisia metodeja aineiston hankinnassa, jolloin halutaan, että tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2004, 155) Tutkimusmenetelmäksi valitsin teemahaastattelun menetelmän joustavuuden vuoksi (Hirsjärvi ym. 2004, 193). Verrattaessa teemahaastattelua muihin menetelmiin antaa se enemmän va-

pautta lisäkysymysten ja tarkennusten tekemiseen. Teemahaastattelussa on tyypillistä, että aihepiirit ja teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2004, 197; Hirsjärvi & Hurme, 1988, 36). Teemahaastattelua on käytetty paljon kasvatustieteiden tutkimusten tekemiseen, joka puoltaa oman työni aiheita. Hirsjärven ja Hurmeen (1988, 36) mukaan teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että yhteisiä jokapäiväisiä kokemuksia voidaan tutkia. Teemahaastattelussa korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa ja heidän määritelmäänsä aiheesta. Näin myös opinnäytetyössäni halusin selvittää varhaiskasvattajien omia näkemyksiä ja kokemuksia aiheesta. Haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina.

2.3. Aineiston keruu

Aloitin opinnäytetyö-prosessini lähettämällä alustavia tiedustelukirjeitä päiväkodeille, joissa kyselin mahdollista halukkuutta osallistua haastatteluun. Lopulliset osanottajat, viisi varhaiskasvattajaa, varmistuivat vuoden 2013 marraskuussa. Heistä kaksi oli lastentarhanopettajaa, kaksi lähihoitajaa, jotka ovat suuntautuneet lasten ja nuorten hoitoon ja kasvatustyöhön sekä yksi lastenhoitaja. Lapsiryhmien ikäjakauma oli noin kaksivuotiaista kuusivuotiaisiin.

Tämän jälkeen anoin viralliset tutkimusluvut kunnilta, joiden päiväkotityöntekijöihin tutkimukseni kohdistui. Tutkimusluvut saatuaani lähetin haastateltaville saatekirjeen (liite 1) sekä teemahaastattelurungon suuntaan antavien kysymysten kera (liite 2). Haastateltavilla oli vähintään viikko aikaa tutustua kysymyksiin ja tarvittaessa puhuimme aiheesta sähköpostitse, puhelimitse tai kävin paikan päällä keskustelemassa aiheesta sekä tulevasta haastattelusta.

Haastattelut suoritettiin joko työntekijöiden omissa päiväkodeissa tai päiväkotien ulkopuolella työntekijöille sopivalla tavalla. Haastattelut nauhoitettiin nauhurilla ja haastattelupaikoiksi pyrittiin valitsemaan mahdollisimman rauhalliset ympäristöt, joka edesauttoi keskustelun sujuvuutta ja aiheeseen syventymistä. Haastattelulle varattiin aikaa noin tunnin verran.

2.4. Aineiston analysointi

Jokaisen haastattelukerran jälkeen aloitin heti aineiston litteroinnin eli puhtaaksi kirjoittamisen teema-alueiden mukaisesti. Analysointiin olisi hyvä ryhtyä heti, jolloin aineisto on tutkijalla vielä tuoreessa muistissa ja asioiden selventäminen on helpompaa (Hirsjärvi & Hurme, 1988, 108). Oman työni kohdalla analyysi eteni polveilevana etenemisenä, joka on tyypillistä kvalitatiiviselle tutkimukselle. (Hirsjärvi 2004, 212) Aineiston keräämisen, kuvaamisen ja luokittelun jälkeen palasin vielä uudestaan teoriaan nostamaan esille tulleita asiasanoja ja aiheita, jotka olivat oleellisia selittämään saatuja tuloksia, tutkimustani ja vastasivat laadittuihin tutkimuskysymyksiini. Kvalitatiivista analyysia ja päätelmien tekoa käytetään, kun halutaan pyrkiä jonkin asian ymmärtämiseen. (Hirsjärvi 2004, 212). Työssäni käytin sisällönanalyysia, jossa aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen.

Työssäni tämä näkyy siten, että olen valinnut työni pääotsikoiksi sellaiset asiasanat, jotka tulevat joko puhtaasti aiheeseen liittyvistä teoriakirjoista tai aineiston analysoinnin jälkeen esille nousseista, toistuvista asiasanoista. Olen lisäksi halunnut nostaa haastateltavien suoria lainauksia teorian yhteyteen, jotta lukijalle muodostuisi selkeämpi käsitys siitä kuinka teoria ja todelliset kysymyksiä vastaukset täydentävät toisiaan, muodostuen yhdessä kokonaiskuvan kustakin luvusta. Näin ollen työni pää- ja alaluvuista muodostuu kokonaisuus, jossa jokainen luku vastaa osaltaan asettamaani tutkimustehtävään sekä tutkimuskysymyksiini.

Tutkimustuloksia kuvatessani tulen käyttämään haastateltavista neutraaleja nimityksiä (työntekijä 1, työntekijä 2 ja niin edelleen), sillä tunnistetietojen mainitseminen ei toisi oleellista arvoa tutkimustuloksiin.

3 TEMPERAMENTTIOPPI

On olemassa monia eri määritelmiä kuvaamaan temperamenttia. Psykologian kautta tarkasteltaessa temperamentti nähdään monien erilaisten temperamenttipiirteiden yläkäsitteenä. Temperamentti on yksilöllinen, tunneperäinen toimintatyyli ja reagointitapa. Keltikangas-Järvisen (2010b, 24–25) mukaan temperamentti selittää ihmisen tunteen tai kokemuksen jostain tilanteesta, sen miten hän toimii tai reagoi tietyssä tilanteessa, mutta ei selitä sitä millaisen toimintamallin hän reaktionsa seurauksena valitsee. Temperamentti ilmenee selkeästi ulkoisena käyttäytymisenä: puheena, toimintana, eleinä, ilmeinä ja äänensävyinä, vaikkakin se kumpuaa ihmisen sisäisestä psyykkisestä maailmasta (Dunderfelt, 2012, 17.)

Temperamentti on synnynnäinen piirre, joka pysyy lähes samana, muokkautuen kuitenkin osin kasvatuksen ja ympäristön vaikutuksesta. Tämän vuoksi temperamentti tulee selkeinten esiin juuri ihmisen varhaislapsuudessa. Temperamentin pysyvyys ilmenee ihmisen persoonallisessa tyyliässä ja ihmisen suhteessa ympäristöönsä (Lyytinen, Korhakangas & Lyytinen toim. 1995, 58). Täten ihmisen temperamenttipiirteet saavat uusia muotoja ajan kuluessa, mutta ihmisen perustyyli olla vuorovaikutuksessa ympäristöönsä on muuttumaton.

3.1. Temperamentti osa persoonallisuutta

Kun puhutaan temperamentista, on syytä pitää mielessä, että temperamentti on osa ihmisen persoonallisuutta. Persoonallisuus viittaa ihmisen psyykkisten, fyysisten ja sosiaalisten toimintojen kokonaisuuteen (Dunderfelt, Laakso, Niemi, Peltola & Vidjeskog, 2001, 18–20.) Tähän kokonaisuuteen kuuluvat sellaiset määreet kuin minä ja minuus, identiteetti, yksilö ja yksilöllisyys, psyyke ja tietoisuus, luonne, temperamentti ja sielu. Persoonallisuuden osana nähdään myös minäkäsitys, johon liitetään itsearvostus eli itsetunto, joka kuvaa sitä, missä määrin ihminen kohdistaa itseensä positiivisia tunteita ja myönteisiä ajatuksia (Dunderfelt ym. 2001, 18–20).

– – niin ja kyllähän se on vähä epävarma ittestään ja aattelee, että ei oikein pärjää muille. (Työntekijä 1)

Minäkäsitys ja itsetunto ovat suurimmaksi osaksi opittuja. Ne ovat muodostuneet sen perusteella mitä muut ajattelevat toisesta ihmisestä. Se on tulkintaa ja tulkinnat eivät ole muuttumattomia (Dunderfelt, 2009, 132.) Näin ollen ihmisen itsetuntoa voi pyrkiä kehittämään ja vahvistamaan oikeanlaisen kannustuksen ja palautteen myötä.

3.2. Temperamenttipiirteet

Psykologit Thomas ja Chess määrittivät temperamentin ihmisen käyttäytymisen perusteella erilaisiksi tyyleiksi ja jakoivat sen yhdeksään temperamenttipiirteeseen. Nämä ovat:

- aktiivisuus
- rytmisyys
- lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa
- sopeutuminen
- vastaus- eli responsiivisuuskynnys
- reaktioiden intensiivisyys tai voimakkuus
- mielialan laatu
- häirittevyys
- tarkkaavuuden kesto ja sinnikkyys. (Keltikangas-Järvinen, 2004, 48–60.)

Buss & Plom puolestaan keskittyivät määrittelemään temperamenttipiirteiksi ainoastaan emotionaalisuuden eli tunteiden kiihtymistilan, aktiivisuuden ja sosiaalisuuden (Lyytinen ym. 1995, 53; Keltikangas-Järvinen, 2004, 72).

Rothbart & Bates jakoivat temperamentin kuuteen temperamenttipiirteeseen. Nämä ovat:

- positiivinen affektiivisuus eli taipumus hymyillä
- pelokas epämukavuuden tunne ja vetäytyminen
- ärtyneisyys ja hermostuneisuus
- aktiivisuuden taso
- tarkkaavuuden kesto ja sinnikkyys
- biologinen rytmisyys, joka jää pois lapsen kasvaessa (Keltikangas-Järvinen, 2004, 90 – 91.)

Tutkijat ovat kehittäneet monenlaisia teorioita, painottaen hieman erilaisia näkemyksiä, mutta monet tarkoittavat samaa tai ovat samansuuntaisia. Näistä erilaisista temperamentti- ja tunteiden epämiellyttävään kiihtymistilaan, jotka näyttävät tulevan esiin omalla tavallaan jokaisesta teoriasta.

3.3. Temperamenttityypit

Keltikangas-Järvinen (2004, 62 – 65) tuo esiin Thomas & Chessin yhdeksästä temperamentti- ja tunteiden epämiellyttävään kiihtymistilaan, jotka näyttävät tulevan esiin omalla tavallaan jokaisesta teoriasta. Ensimmäistä temperamenttityyppiä kutsutaan helpoksi temperamentiksi. Sitä kuvaavat biologisten toimintojen säännöllisyys, positiivinen suhtautuminen kaikkeen uuteen ja halu lähestyä uusia ihmisiä ja asioita, kyky sopeutua muutoksiin, positiivinen mieliala, korkea ärsytyskynnys ja vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita.

Toinen temperamenttityyppi Thomas & Chessin mukaan on hitaasti lämpiävä temperamentti. Tällaisen temperamentin omaava on kohtalaisen vaisu vaikkakin reagoi kaikkeen uuteen negatiivisesti ja sopeutuu hitaasti uuteen asiaan. Heidän reaktionsa eivät ole voimakkaita, biologinen rytmi on melko säännöllinen ja kaikki uusi herättää heissä vastustusta. (Keltikangas-Järvinen, 2004, 63.)

– – Hän [sosiaalisesti estynyt lapsi] on sellanen, että ei halua ottaa kontaktia, ettei niinku pysty toimimaan, jos siinä on joku uus ihminen. Hän ei ees halua tutustua, se niinku tavallaan estää sitä lapsen omana itsenään olemista, jos siinä on vähänkin vieraita tai lapsia siinä ryhmässä. (Työntekijä 4)

Hitaasti lämpiävään temperamenttityyppiin palataan vielä työn seuraavassa pääluvussa, jossa syvennyttään erityisesti sosiaalisesti estyneeseen temperamentti- ja tunteiden epämiellyttävään kiihtymistilaan.

Thomas & Chessin kolmatta temperamenttityyppiä kutsutaan vaikeaksi temperamentiksi. Vaikean temperamentin omaavalla lapsella on epäsäännöllinen biologinen toiminta, kaikki sopeutuminen kestää ja ensireaktio kaikkeen uuteen on vetäytyminen, varautuneisuus ja tilanteiden välttäminen. Asioiden tulisi sujua tietyllä rutiinilla ja lapsi suhtautuu

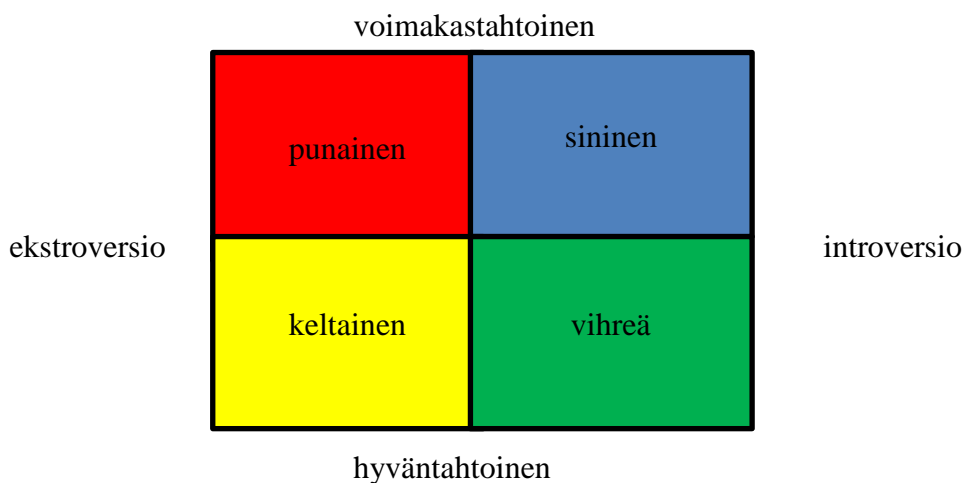
tuu kaikkeen uuteen negatiivisesti. Lapsi reagoi äänekkäästi ja voimakkaasti ja hänen mielialansa ovat helposti negatiivisia ja on usein ärtyisä ja huonolla tuulella. (Keltikangas-Järvinen 2004, 65–66.)

– – hän [sosiaalisesti estynyt lapsi] on ehkä siinä mielessä haasteellinen ja vaikea, ei niinkään ryhmän toiminnan kannalta, että ei mee hölmöileen tai oo aggressiivinen – – vaan niinku yksilötasolla kohdattaessa.

(Työntekijä 4)

Myös vaikean temperamentin määrittelyyn palaan myöhemmin siinä ilmenteentyvien kuvailujen vuoksi, jotka tutkimustulosten valossa voisi yhdistää yhtä hyvin myös sosiaalisesti estyneen lapsen temperamenttiin.

Siinä missä ulkomaalaiset tutkijat ovat tehneet omia päätelmiään erilaisista temperamenttityyleistä – ja piirteistä, on suomalainen psykologi Tony Dunderfelt luonut käsityksen erilaisista temperamenteista väreinä.

Kuvio 1. Nelikenttä (Tony Dunderfelt, 2012, 53 muokattu)

Nelikenttä-kuviossaan Dunderfelt jakaa ihmisen temperamenttityypit neljäksi erilaiseksi väriksi. Näillä väreillä (punainen, keltainen, sininen ja vihreä) hän tekee jaon erilaisten tyyppien mukaan. Kentän toisessa laidassa on määre ekstroversio, joka tarkoittaa ulospäin suuntautuvaa tyyppiä ja vastakkaisessa suunnassa on määre introversio, joka tarkoittaa sisäänpäin suuntautuvaa tyyppiä. Dunderfelt perustelee näkemystään siten, että lähes jokaisesta temperamenttiteoriasta löytyy selittäväksi tekijäksi termit ulospäin suuntautuneisuus ja sisäänpäin suuntautuneisuus, joihin ihmiset voidaan luokitella tem-

peramenttinsa mukaisesti. Nämä määreet kuvaavat ihmisen reaktiomaista ja tunteenomaista suhtautumista asioihin. Lisäksi hän on halunnut kuvailla eräänlaista tahtomista ja tapaa tarttua asioihin, jolloin kentän toisella akselilla ovat sanaparit voimakastahtoinen – hyväntahtoinen. (Dunderfelt, 2012, 51–53.)

Vaikkakin temperamenttitutkijat ovat keskittyneet teorioissaan hieman erilaisiin painoituksiin, ovat he yhteneväisiä sen suhteen, että tapa, jolla ihminen suhtautuu uuteen ihmiseen, odottamattomaan tapahtumaan tai uuteen sosiaaliseen tilanteeseen, on synnynnäisen temperamentin määräämä. Tästä johtuen kaikkiin eri teorioihin kuuluu sellainen temperamenttipiirre, joka tarkoittaa taipumusta joko lähestyä tai välttää uusia asioita. Jotkut puhuvat välttämisestä, estyneisyydestä tai varautuneisuudesta. Jotkut viittaavat tähän ominaisuuteen tunteena, joka ilmenee ihmisessä pelkona. Tähän piirteeseen keskitymme seuraavassa pääluvussa.

4 SOSIAALISESTI ESTYNYT LAPSI

Tutkija Kaganin mukaan ihmisen perustemperamentti ilmenee siten miten ihminen reagoi uusiin ihmisiin ja tilanteisiin. Kagan keskittyi tutkimaan lapsia, jotka ovat temperamentiltaan sosiaalisesti estyneitä (Keltikangas-Järvinen, 2004, 94; Raina & Haapaniemi, 2005, 42).

Sosiaalinen estyneisyys temperamenttipiirteenä on ujoutta ja arkuutta uusien ihmisten edessä ja yllättävissä tilanteissa. Sosiaalisen estyneisyyden katsotaan olevan yhteydessä emotionaaliseen herkkyyteen (Keltikangas-Järvinen, 2004, 93). Sosiaalisesti estyneelle lapselle tämä tarkoittaa ennen kaikkea tiettyä tunnetilaa, joka näkyy ulospäin vetäytyneisyytenä ja hiljaisuutena. Lapselle syntyy tunne omasta pärjäämättömyydestä ja turvattomuudesta, joka saa lapsen sulkeutumaan. Uusi tilanne herättää epämukavuuden tai pelon tunnetta, joka saattaa kuitenkin vähitellen yleistyä muihinkin tilanteisiin. Ratkaisuna tähän lapsi alkaa välttää uusia ja ahdistusta aiheuttavia tilanteita.

Estynyt lapsi on usein vähäpuheinen ja herkkä. Hän hätäntyy ja huolestuu helposti, joita lapsi ei kuitenkaan näytä selkeästi ulospäin. Estyneet lapset välttävät vieraita sosiaalisia kontakteja, mukautuvat sääntöihin ja aikuisten vaatimuksiin ja ovat näin ollen niin sanotusti helppoja kasvatettavia.

Tutkimustulokset puoltavat Kaganin näkemyksiä sosiaalisesti estyneestä lapsesta. Lapsi nähdään hiljaisena ja vetäytyvänä, joka kuitenkin mukautuu helposti päiväkodin sääntöihin. Lapsi ei ota kontaktia oma-aloitteisesti ja menee helposti lukkoon vieraiden ihmisten ja tilanteiden edessä. Lapsi välttelee sosiaalisia tilanteita, jättäytyy helposti sivuun ja jää ”näkymättömäksi”. Sosiaalisesti estynyt lapsi kulkee helposti lapsiryhmän mukana, mutta saattaa yksilötasolla olla vaikeasti kohdattavissa. Toisinaan lapsi hakee aikuisesta tukea ja turvaa jatkuvasti, eikä pysty irrottautumaan aikuisen seurasta. Näin ollen, kun tarkastellaan edellisessä luvussa mainittuihin Thomas & Chessin luokittelumiin temperamenttityyppeihin, voidaan katsoa, että sosiaalisesti estynyt lapsi asettuu sekä hitaasti lämpiäväksi, että hankalaksi temperamenttityypiksi. Dunderfeltin määritellyn mukaan sosiaalisesti estynyt lapsi nähtäisiin introvertina, sisäänpäin suuntautuneena ja väriltään sinivihreänä hyväntahtoisena temperamenttityyppinä.

Kylhän se on silleen toosi hiljanen ja vetäytyy aika paljon oleen ittekseen tai kättelee – – (Työntekijä 2)

Jotta ymmärrettäisiin paremmin miksi sosiaalisesti estynyt lapsi reagoi tilanteisiin temperamentilleen ominaisella tavalla, on syytä paneutua niihin taustatekijöihin, jotka siihen vaikuttavat.

4.1. Biologia ja perinnöllisyys

Biologinen pohja tarkoittaa sitä, että temperamenttipiirteet ovat sidoksissa aivorakenteisiin ja aivojen toimintaan. Synnynnäiset erot syntyvät siis ihmisen neurokemiallisissa prosesseissa (Keltikangas-Järvinen, 2010b, 33). Nämä ovat piirteitä, joita lapsella on syntyessään. Teorian perusteella on lähdettävä siitä olettamuksesta, että sosiaalinen estyneisyys temperamenttipiirteinä on synnynnäinen ominaisuus lapsessa.

Tutkijat puhuvat myös temperamentin periytyvyydestä. Perinnöllisyys tarkoittaa vanhemmilta periytyvää piirrettä. Perimän vaikutusosuudeksi varautuneisuuden osalta on määritelty jopa 50 % (Lyytinen ym. 1995; Emde ym. 1992). Geenit voivat kuitenkin aktivoitua tai lakata vaikuttamasta riippuen ympäristön vaikutuksesta. Näin ollen nähdään, että vaikka biologinen perusta olisi jo suuntaan antava, on ympäristöllä suuri merkitys siihen mihin suuntaan sosiaalisesti estynyt temperamenttipiirre kehittyy.

4.2. Fysiologia ja stressi

Estyneisyyden fysiologinen tausta tarkoittaa sitä, että uudessa tilanteessa estyneet lapset kokevat olonsa epämiellyttäväksi, jonka seurauksena he tuntevat stressiä ja saavat fysiologisia stressireaktioita (Keltikangas-Järvinen, 2004, 105). Hermostollisen toimintamallin arvioidaan johtuvat aivojen välittäjäaineiden, aminohappojen ja hormonien yksilöllisestä koostumuksesta. Ihmisen kortisolitaso nousee, kun hän kohtaa stressaavan tilanteen. Hermoston tasapainotila näkyy luonteenpiirteiden ja käyttäytymisen eroina. Kaganin tutkimukset osoittivat, että korkea syke on yksi ehkäistyneen lapsen peruspiirre, joka on todettu myös Suomessa kotoisissa aineistoissa (Lyytinen ym. 1995, 55, Lyytinen ym. 1983 mukaan).

Uhan kokemus aikaansaa sen, että lapsen tarkkaavaisuus ja vireystila nousevat ja lapsen täytyy jotenkin selvittää tästä tilanteesta. Tällöin lapsi ottaa käyttöönsä olemassa olevat resurssinsa, mikä tarkoittaa omia kykyjä sekä sosiaalisen ympäristön tarjoamaa tukea. Mikäli lapsi kokee selviytyvänsä tilanteesta näiden avulla, uhka väistyy (Keltikangas-Järvinen, 2004, 208.)

Tutkimustulosten valossa todetaan, että joskus sosiaalisesti estynyt lapsi saattaa mennä fyysisesti lukkoon uuden ja vieraan tilanteen kohdalla. Varsinkin jos kyseessä on ison ryhmän toimintatuokio, joka luo tilanteeseen sosiaalisia paineita. Lapsi jättäytyy sivuun, eikä pysty osallistumaan toimintaan. Tämä näkyy lapsessa fyysisenä passiivisuutena ja jännittyneisyytenä.

– – ei uskalla näyttää, se on sellasta tilanteen hallintaa, että kun sen lapsen pitää pärjätä siinä päiväkotiryhmässä sen päivän ajan, niin se tulee helpommin esiin sillä estyneisellä lapsella, että kun sillä on sellanen jännittyneisyysvire päällä siinä... (Työntekijä 3)

On myös tutkittu, että äidin stressitaso raskauden aikana vaikuttaa siihen, millainen temperamentti lapselle kehittyy. Vaikutus kulkee todennäköisesti äidin erittämän stressihormonin kautta (Keltikangas-Järvinen, 2012, 78.)

4.3. Ympäristö

Kaganin tutkimuksissa katsottiin, että estynyt käytös ei ollut täysin fysiologian määräämä vaan myös sosiaalisten kokemusten tulos, jotka muokkaavat ujoutta ja estyneisyyttä. Ympäristö määrää suurelta osin mihin suuntaan synnyynnäisen temperamenttipiirteiden annetaan kehittyä. Ympäristö voi joko tukea perittyjä ominaisuuksia tai ohjata lasta niiden säätelyyn (Lyytinen ym. 1995, 56). Ymmärtämättömyys ja vääränlainen suhtautuminen estyneeseen lapseen saattaa aiheuttaa estyneisyyden vahvistumista (Keltikangas-Järvinen, 2004, 108, 2010a, 31). Kyse on siis siitä miten ympäristö suhtautuu temperamenttiin ja minkälaista palautetta lapsi saa ympäristöltään omasta temperamentistaan. Näin ollen muovautuu lapsen käsitys itsestään, joka näkyy lapsen hyvinvointina.

– – mutta että tavallaan tehdä selväksi, että se on ihan ok, että on millainen on (Työntekijä 4)

Ympäristön pitäisi peilata lapselle hänen tyypillisiä piirteitä näkemällä ne lapsen vahvuudeksi. Näin ollen lapsi saa vahvistuksen siitä, että on tarpeeksi hyvä omana itsenään. Erityisesti sosiaalisesti estynyt lapsi kaipaa ja hakee aikuisen hyväksyntää ja vahvistusta siitä, että on hyvä ja kykenee toimimaan itsenäisesti.

Erityinen tuki

Haastatteluiden aikana keskusteltiin siitä kuinka kasvattajan tulisi huomioida mikä on lapselle luonteenomaista käyttäytymistä ja kuinka hän näkee, että lapsi pärjää ryhmän toiminnassa. Vaikkakin temperamentti on kunkin yksilön ominaistyyli, saattaa se joskus estää lapsen yksilöllistä toimintaa ja ryhmän täysivaltaisena jäsenenä olemista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Heikkilä, Välimäki & Ihalainen, 2007, 35) mukaan lapsen erityisen tuen tarvetta on arvioitava yhdessä vanhempien ja kasvatushenkilöstön kanssa. Lapsi voi tarvita tukea muun muassa tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla. Arviota tehdessä on olennaista tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa. Tärkeää on myös luoda kokonaiskuva lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja häntä kiinnostavista ja innostavista asioista.

Ympäristöä muokkaamalla ja tarvittaessa tukitoimia tarjoamalla voidaan luoda sosiaalisesti estyneelle lapselle hänen kehitystään edistävät toimintaympäristöt. Joskus ympäristön muutos saattaa edesauttaa lapsen sosiaalista pärjäämistä, kunhan se tehdään lasta kuunnellen ja hänen perusominaisuuksiaan kunnioittaen. Haastatteluissa mainittiin, että päiväkodit pienryhmineen ja heidän yhteistyötahot, esimerkiksi kiertävät erityislastentarhaopettajat ja perhetyö, ovat tärkeässä asemassa tarjoamassa näitä tukipalveluja, mikäli nähdään, että lapsen kehitys ja kasvu tarvitsevat erityistä tukea ja huomiota.

– – ja tavallaan se sietokyky kuinka paljon pitää sietää ja kestää – –, että sellaselle lapselle, joka viihtyis enemmän yksin tai pienemmässä porukassa, niin onhan tää aika iso pala kakkua 25:n kanssa. Siinä on jo valtava määrä niitä ihmissuhteita ja pitkät päivät ja näin, että vaatii tsemppausta, että jaksaa sen päivän olla. (Työntekijä 5)

Liiallisella melutasolla ja ruuhkaisuudella voi olla kielteisiä vaikutuksia henkilön tunteisiin. (Aspinwall & Staudinger, 2006, 343). Haastatteluissa tuli usein esiin päiväkotii-

ryhmien koko, lasten ja aikuisten suhdeluku sekä nykyajan hektisyys. Nähtiin, että sosiaalisesti estyneelle lapselle oli hyödyllisintä, mikäli aikuisella oli tarjota hänelle tarpeeksi aikaa ja huomiota. Sosiaalisesti estynyt lapsi hyötyi eniten pienistä lapsiryhmistä, joissa tuli vähän sosiaalisia kohtaamisia kerrallaan. Haastatteluiissa puhuttiin myös omahoitajan tärkeydestä tai ainakin yhden aikuisen läsnäolosta, joka työskenteli lapsen ryhmässä lapsen koko hoitopäivän ajan. Näin ollen lapsella oli mahdollisuus tukeutua yhteen tuttuun aikuiseen, sen sijaan, että hän joutuisi muodostamaan vuorovaikutus – ja luottamussuhteen moneen eri aikuiseen päivän aikana.

4.3.1 Kasvatus

Temperamenttipiirre muovautuu yhdessä ympäristön ja kasvatuksen vaikutuksessa, joista tärkein on lapsen saama kasvatus. Se sisältää sekä kasvatukselliset toimenpiteet, että emotionaalisen suhtautumisen, siis lapsen saaman lämmön, tuen ja hyväksynnän.

Kasvatuksen avulla voidaan ohjata temperamenttipiirteen kehitystä suotuisaan suuntaan siten, ettei temperamenttipiirrettä yritetä väkisin muuttaa vaan pyritään siihen, että lapsi pystyisi osallistumaan toimintaan ja sosiaalisiin suhteisiin omana persoonanaan. Tutkimustulokset puoltavat tätä, sillä vääränlainen kasvatusote sosiaalisesti estyneen lapsen kohtaamisessa saa aikaan vastareaktion ja lapsi sulkeutuu ja menee enemmän lukkoon. Tuloksista tuli myös esiin kuinka tärkeää on, että kaikilla osapuolilla, jotka osallistuvat lapsen elämään, on yhteisymmärrys siitä miten lapsi kohdataan. Kodin, päiväkodin sekä mahdollisten muiden yhteistyötahojen yhteinen näkemys lapsesta ja hänen temperamentistaan tukee kasvatustehtävää.

Thomas & Chess tutkivat lapsen temperamentin ja vanhemman käyttäytymistyylin yhteensopivuuden tärkeyttä kehitystä säätelevänä tekijänä. Mikäli yhteensopivuus on hyvä, kutsutaan tätä Goodness of fit-termiksi (Lyytinen ym. 1995, 57; Keltikangas-Järvinen, 2004, 129; Broberg, Almqvist & Tjus, 2005, 69). Kyse on vanhempien ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta, lapsen ominaisuudet vaikuttavat vanhempien asenteisiin ja hoitokäytäntöihin yhtä paljon kuin vanhempien kasvatusmenetelmät lapseen. Temperamentti saa siis merkityksensä vasta jossakin yhteydessä. Tätä kutsutaan interaktiiviseksi temperamenttiteoriaksi (Keltikangas-Järvinen, 2004, 129.)

Keltikangas-Järvinen (1999, 68) täsmentää ajatusta, että vanhempien odotukset siitä miten lapsi yleensäkin käyttäytyy, heijastuu lapsen käytökseen ja näkemykseen itsestään. Kasvattajalla on siis vastuu siitä missä määrin annetaan lapsen temperamenttipiirteiden toteuttaa itseään.

Kasvatuksen tehtävä on myös estää temperamentille ja sen käytökselle ehdollistuminen ja leviäminen kaikkiin sosiaalisiin tilanteisiin (Keltikangas-Järvinen, 2008, 210). Kasvatuksessa ei siis pyritä muuttamaan temperamenttia, vaan ohjataan käytöstä kohti keskiarvoista käytöstä. Sosiaalisesti estyneen lapsen kohdalla tämä tarkoittaa liiallisen estyneisyyden vähentämistä, joka rajoittaa lapsen osallisuuden tunnetta, kohti sosiaalisempaa käytöstä. Tämä tulee kuitenkin tapahtua lapsen ominaistemperamenttia kunnioittaen.

Vetäytyvät lapset vastustavat hiljaisesti pakotteita muuttua toisenlaisiksi tai pyrkivät pakotteiden edessä käyttäytymään odotusten mukaan, mutta epäonnistuvat ja muuttuvat vain ahdistuneiksi ja pelkäävät seuraavaa tilannetta jo ennakkoon (Keltikangas-Järvinen, 2010b, 114.) Seuraavassa luvussa käsitellään sitä kuinka kohdata sosiaalisesti estynyt lapsi hänen ominaispiirteitään kunnioittaen.

5 SOSIAALISESTI ESTYNEEN LAPSEN KOHTAAMINEN

Tutkija Kagan huomasi, että ajan myötä ja tilanteen tullessa tutuksi estynyt lapsi pystyi ottamaan kontaktia ja vapautumaan. Kyse oli siis alkureaktiosta tilanteeseen. Uuden tilanteen kohdatessaan piti estyneen lapsen alkaa totuttelu uudelleen (Keltikangas-Järvinen, 2004, 101.) Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että sosiaalisesti estynyt lapsi tarvitsee paljon aikaa ja omaa tilaa, ennen kuin uskaltautuu mennä sosiaaliseen tilanteeseen mukaan. Usein tämä tapahtuu aikuisen tukemana. Siirtymätilanteissa eli uuteen toimintaan siirryttäessä lapsi saattaa olla epävarma tilanteen hallinnasta, mutta suoriutuu aikuisen tukemana tilanteesta tunnollisesti.

5.1. Toiminnan suunnittelu

Päivähoidossa yksilöllisyyden huomioonottaminen on haastava tehtävä. Lapsen yksilölliset piirteet ja tarpeet tulee ottaa huomioon hänen toimiessaan myös osana ryhmää. (Koivunen, 2009, 19) Lähestyttäessä sosiaalisesti estynyttä lasta päiväkodissa, on ensin lähdettävä tarkastelemaan koko lapsiryhmän toiminnan suunnittelua. Suunnittelun avulla pystytään luomaan sellaiset toimintamuodot, jotka helpottavat sosiaalisesti estyneen lapsen tilanteen hallinnan tunnetta ja mahdollistavat lapsen osallisuuden. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Heikkilä ym. 2007, 20) mukaan päivähoidossa tulisi ottaa lapselle ominaiset toiminnan tavat huomioon toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, jotka siten määrittelevät kasvattajien tavan ohjata lasta. Toimintaympäristön joustavuus ja muokattavuus edesauttavat myös lapsen oppimista (Heikkilä ym. 2007, 17).

Tutkimustulosten pohjalta voidaan nähdä päiväkotien suunniteltujen ohjaustuokioiden toimintojen muokkaaminen yleiseksi tavaksi kohdata sosiaalisesti estynyt lapsi ja saada hänet osallistumaan omien voimavarojen mukaisesti. Näitä toimenpiteitä ovat lapsiryhmän jakaminen pienryhmiin, vuorovaikutussuhteen muodostumisen kannalta sopivat leikkiparit sekä yksilö- ja parityöskentely.

Seuraavissa työntekijöiden lainauksissa puhutaan leikkitilanteiden ja toiminnan muokkauksista sosiaalisesti estyneelle lapselle sopiviksi, jotta saataisiin lapsi osallistumaan yhteiseen toimintaa hänen ominaispiirteet huomioiden.

– – *että okei, nyt sää et halua tulla tätä jäämiestä, ettei se mitään, mut sä voit vaikka hetken aikaa kattoo, tuu sitten juokseen tai et kukaan ei putoo*
 – – (Työntekijä 5)

– – *no mää [työntekijä] oon sit se jäämies* – – (Työntekijä 5)

– – *että voiko hän sitten vaikka pitää jotain kulissia tai jotain, että sais sitten sitä osallistumisen kokemusta* – – (Työntekijä 3)

Toiminnan muokkaus on tärkeää, sillä sosiaalisesti estynyt lapsi tarvitsee vahvistusta omasta osallisuudestaan ja osallistumalla yhteiseen toimintaan lapsi kokee tulleen kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään.

Kuvat

Erilaisilta temperamenteilta ei voi odottaa samoja vuorovaikutustaitoja. (Raina & Haapaniemi, 2005, 103). Tällöin on mietittävä erilaisia kommunikointitapojen käyttöä. Jos sanallinen ilmaisu tuntuu lapsesta ahdistavalta ja pelottavalta, voidaan kuvien avulla helpottaa kommunikointia. Konkreettisena välineenä toimivat viestivihkot, joihin lapset saivat piirtää tai liimata leikattuja kuvia ja joiden avulla lapsi saattoi viestittää hänelle ajankohtaisista asioista. Tutkimustulosten perusteella nähtiin, että kuvallisten välineiden käyttö mahdollisti vuorovaikutussuhteen kehittymisen ja päästiin lähemmäksi lapsen ajatusmaailmaa.

Tulosten perusteella nähdään, että monissa paikoissa käytettiin myös päiväjärjestyskuvia, joiden avulla lapset pystyivät paremmin hahmottamaan päiväkotipäivän toimintojen etenemistä. Kuvat auttoivat myös siirtymätilanteissa jäsentämään toimintojen kulua. Sosiaalisesti estyneen lapsen kohdalla kuvat tukevat lapsen itsenäistä toimintaa ja auttavat lieventämään epävarmuuden tunnetta sosiaalisessa tilanteessa. Kuvien avulla lapsi saa tarvitsemansa vahvistuksen toimintansa sujuvuudesta.

5.2. Ohjaus

Kahta erilaista lasta ei voi ohjata samoilla keinoilla (Raina & Haapaniemi, 2005, 103). Ohjauksessa tulisikin huomioida lasten yksilölliset tarpeet ja temperamentit. Kaganin tutkimusten valossa todettiin, että oikeanlaisella ohjauksella ja kannustuksella voitiin

vaikuttaa sosiaalisesti estynyttä lasta rohkaistumaan ja osallistumaan pelottomammin uusiin tilanteisiin (Keltikangas-Järvinen, 2004, 108.)

Ohjauksessa ohjaajan katsotaan olevan sellaisen prosessin asiantuntija, jossa ohjattava oppii itse käsittelemään kokemuksiaan, käyttämään resurssejaan, ratkaisemaan ongelmiaan ja suuntaamaan oppimistaan (Vehviläinen, 2001, 13). Sosiaalisesti estynyttä lasta ohjattaessa tämä tarkoittaa sitä, että aikuinen kulkee lapsen rinnalla tukien ja kannustaen lapsen ominaisia piirteitä kunnioittaen. Vähitellen lapsessa tapahtuvan uuden oppimisen, esimerkiksi sosiaalisten vuorovaikutustaitojen parantumisen myötä, aikuinen tekee itsestään tarkoituksella tarpeettoman. Oppimisprosessi on sosiaalisesti estyneen lapsen kohdalla hidasta, mutta ajan myötä lapsi oppii luottamaan omiin kykyihinsä selviytyä sosiaalisista tilanteista itsenäisesti. Tämä kuitenkin edellyttää, että lapselle on syntynyt perusturvallisuuden ja luottamuksen tunne siitä, että aikuinen on tarvittaessa lähellä ohjaamassa ja auttamassa eteenpäin.

Aikuinen ei saisi jättää lasta yksin selviämään tilanteesta, vaan hänen tulisi kulkea rinnalla niin kauan kun tilanne tulee lapselle tutummaksi ja hän uskaltautuu jäämään tilanteeseen itsekseen. (Sinkkonen, 2008, 102; Keltikangas-Järvinen, 2012, 61.) Tämä ajatus toistui myös tutkimustuloksissa. Aikuisen vastuulla oli huomioida, mikäli lapsi jättäytyi sivuun sosiaalisissa tilanteissa. Yksilötasolla konkreettisina käytännön keinoina nähtiin mallileikkiminen, jossa aikuinen laskeutuu lapsen tasolle näyttämään mallia, mikäli sosiaalisesti estynyt lapsi kokee leikkitalanteen kaverin kanssa liian ahdistavaksi. Lapsen kanssa saatettiin myös käyttää rinnakkaisleikkimistä, jossa aikuinen ja lapsi leikkivät toista leikkiä samassa tilassa muiden kanssa, olematta kuitenkaan suorassa vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa.

Temperamentti voidaan nähdä vahvuutena vain, jos siihen osataan suhtautua oikein ja yhteisesti ohjata (Raina & Haapaniemi, 2005, 121.) Tässä suhteessa tulosten perusteella nähtiin henkilöstön kanssa sovitut yhteiset käytännöt sosiaalisesti estyneen lapsen kohdalla erityisen tärkeiksi, sillä on perusteltua väittää, että johdonmukaiset ohjauskäytännöt vahvistavat lapsen käsitystä itsestään.

Ohjauksessa ei ole kyse siitä, että pitäisi päästä eroon ujouden tunteesta, vaan sen aiheuttamasta käytöksestä. Ujous tai sosiaalinen estyneisyys on pysyvä piirre, mutta sen ei saa antaa hallita ihmistä siten, että se estäisi lasta toimimasta. Yritykset pakolla muuttaa

kasvavan temperamenttia johtavat helposti persoonan pysyviin vaurioihin. (Raina & Haapaniemi, 2005,12)

5.2.1 Läsnaolo

Tutkimustuloksista nousi erittäin voimakkaasti esiin läsnä olemisen tärkeys, kun kohdataan sosiaalisesti estynyt lapsi. Tutkimustulosten perusteella aikuisen läsnäolo ja tuki on erityisen tärkeää sosiaalisesti estyneen lapsen turvallisuuden tunteen kokemuksen kannalta. Jos lapselle syntyy epävarmassa tilanteessa tunne omasta pärjäämisestä ja varmistus siitä, että aikuinen auttaa tarvittaessa, pystyy lapsi etenemään toiminnoissaan itsenäisesti tai tukien.

Riippumatta siitä, ovatko kyseessä kahdenkeskiset tilanteet tai isot ryhmätilanteet, niin aito läsnäolo riittää jo sosiaalisesti estyneen lapsen vakuuttamiseen turvallisuuden tunteen säilymisestä.

– et just se läsnäolo ja saatais se perusturvallisuus, se sit laukasee sellaisen stressin ja jännittyneisyyden, et on helpompi olla omana itsenään.
(Työntekijä 3)

Dunderfelt (2009, 119–120) mainitsee läsnäolon taidosta. Se saa meidät kiinnittämään enemmän huomiota meidän omaan sisäiseen maailmaamme, joka on koko ajan rauhallinen. Tämä liittyy vahvasti itsetuntemukseen ja näin ollen varhaiskasvattajan tulisi olla varustettuna vahvalla itsetuntemuksella ja varmuudella omasta sisimmästä itsestään. Tutkimustulosten perusteella voidaan katsoa, että varhaiskasvattajan tärkeä työväline on oma persoona ja se miten itse reagoi lapseen. Mikäli varhaiskasvattaja on tietoinen omista lähtökohdistaan ja pystyy tunnistamaan itsessään tietyt ominaispiirteet, helpottaa se kohtaamaan lapsen hänen temperamentille sopivalla tavalla.

5.2.2 Kasvattajan itsetuntemus

On oleellista miettiä miten lapsi itse kokee temperamenttinsa laadun. Tähän vaikuttaa myös miten kasvattaja itse näkee lapsen, millaisia tunteita ja ajatuksia lapsi herättää kasvattajassa ja miten hyvin kasvattaja ymmärtää lapsen käyttäytymistä (Koivunen, 2009 23–24; Keltikangas-Järvinen, 2010a, 31). Haastatteluiden myötä pohdittiin kasvat-

tajan oman temperamentin ja piirteiden tuntemusta. Sitä miten kasvattaja itse reagoi ympäristöönsä ja on vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Tämä nähtiin tärkeäksi asiaksi, jota toivottiin jossakin määrin olevan enemmänkin alan koulutuksissa. Erityisen tärkeää on, että kaikilla ryhmän kasvattajilla olisi tietoa aiheesta. Tässä suhteessa nähtiin myös kollegoiden kanssa reflektointi ja ajatusten vaihto lapsesta oleelliseksi, kun pyrittiin muodostamaan lapsesta kokonaiskuvaa. On tärkeää, että kaikilla on yhtenäinen käsitys lapsesta, näin voidaan kasvatus ja tuki muodostaa lapsen tarpeisiin vastaavaksi.

– – antaa sen lapsen kertoa sillä omalla toiminnalla ja olemisellaan, että mitä hän niinku multa tarvitsee ja joku tarvitsee enemmän ja jotkut vähemmän, se viesti voi olla heikko ja hiljanen, et tarvitaan sellasta sensitiivisyyttä (Työntekijä 5)

5.3. Ominaispiirteiden huomioiminen

Kasvattajalla on mahdollisuus luoda lapselle myönteinen minäkuva. Hänelle tulee ilmaista, että se on ihan hyväksyttävää olla arka ja oikeus pelätä, se ei tee hänestä vähemmän hyväksyttyä. Arkuus ei poistu sillä, että lasta kielletään toimimasta niin, päinvastoin arkuus lisääntyy. He voivat hyväksyä arkuuden ja olla kiinnittämättä siihen liikaa huomiota. Silloin kun lapsi selviytyy pelottavista tilanteista, tulisi kasvattajien huomioida tämä ja antaa lapselle palautetta, tämä vahvistaa lapsen käsitystä omista selviytymiskyvyistä.

Tutkimustulokset kertovat, että aikuisen tulisi olla sensitiivinen, kuunnella lasta ja lähteä hakemaan kontaktia lapsen ehdoilla. Aikuisen tulisi laskeutua lapsen tasolle ja kohdata hänet ystävällisellä, mutta tilaa antavalla tavalla. On muistettava, että lapsi saattaa olla hyvin tietoinen omasta reviiristään ja aikuisen tulisi kunnioittaa tätä. Antamalla lapselle omaa aikaa ja tilaa, mutta kuitenkin olemalla läsnä ja käytettävissä aikuinen viestittää omalla olemuksellaan lapselle, ettei hän ole yksin tunteidensa kanssa ja että aikuisen puoleen voi tarvittaessa kääntyä. Aikuinen viestittää läsnäolollaan perusturvallisuuden tunteesta, jota sosiaalisesti estynyt lapsi hakee.

– – että kyllä mun mielestä, on aikuisilla tehtävä viestittää, että sinä olet hyvä, arvokas ja tärkeä, oli sitten minkälainen hyvänsä – – (Työntekijä 5)

Estyneen lapsen kohdalla hoivan tulisi olla yhdenmukaista ja johdonmukaista, eivätkä aikuiset saisi ylireagoida estyneen lapsen pelkotiloissa. Lapsen epävarmuuden tunne lisääntyy, mikäli aikuiselta saatu palaute antaa lapsen tunteelle vahvistuksen. Sosiaalisesti estyneen lapsen kohtaamisessa pitäisi kasvattajan välttää auktoritääristä, ylikriittistä ja emotionaalisesti etäistä käytöstä. Kasvattajan lämmön ja herkkyyden puutteen johdosta ujous säilyi ja lisääntyi.

Toisinaan lapsi hoitaa tunnettaan välttämällä tilanteita, joissa tunne esiintyy. Tätä kutsutaan välttämiskäyttäytymiseksi (Keltikangas-Järvinen 2004, 103). Vääränlaisella rohkaisulla ja pakottamalla lapsen epävarmuuden tunne lisääntyy, vaikkakin ulospäin näyttäisi, että lapsi mukautuu joukon mukaan. Passiivisuus saattaa johtua siitä, että lapsi ei ole saanut tilaa ja aikaa tai lapsi suojautuu ympäristön asettamilta kohtuuttomilta odotuksilta tai hän on huomannut voivansa helpoiten ohittaa moitteet olemalla mahdollisimman huomaamaton. (Raina & Haapaniemi, 2005, 56)

Hiljainen ja vetäytyvä lapsi tarvitsee enemmän rohkaisua ja kannustusta (Koivunen, 2009, 23). Tutkimustulokset puoltavat tätä näkemystä. Etenkin muiden lasten kanssa sosiaalisesti estyneet lapset eivät ole oma-aloitteisesti hakemassa kontaktia vaan tarvitsevat aikuisen kannustusta ja varmistusta.

Dunderfelt (2012, 137) neuvoo temperamenttien kohtaamisessa käyttämään samaa samalle-tekniikkaa. Mikäli ihminen on sisäänpäin kääntynyt ja arka, ei häntä voi lähestyä voimakastahtoisesti ja yli-innokkaalla tavalla. Ymmärtäväisellä ja hyväksyvällä tavalla kohtaamalla luodaan pohjaa luottamukselliselle ihmissuhteelle.

Aikuisen tulisi olla itse rauhallinen ja välittää omalla olemuksellaan lapselle tunne tilanteen hallinnasta ja turvallisuudesta (Keltikangas-Järvinen 2004, 102). Perusturvallisuuden tunteen luonti nähtiin tulosten perusteella luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen pohjana. Ymmärtämällä käyttäytymisen takana olevat motiivit ja hoivan antaminen laskevat lapsen stressitasoa. (Keltikangas-Järvinen, 2004, 221, 2010b, 211; Sinkkonen 2008.) Aikuisen kanssa lapsen tuntema pelko vähenee, lapsi voimaantuu ja saa lisää selviytymiskeinoja.

5.4. Tunnekasvatus

Tunteista puhuminen ja niiden nimeäminen on tärkeää (Keltikangas-Järvinen, 2008, 211, Sinkkonen, 2008, 104). Ympäristön antama tuki auttaa tunteiden ilmaisemisessa. Päiväkodeissa tästä puhutaan nimellä tunnetaitokasvatus, joka nähdään jo hyvin yleisenä osana varhaiskasvatusta. Lapsuus on paras aika opetella tunnekasvatusta, lapsen itseilmaisu ja siten myös itsetunto kehittyy.

Turvallinen kiintymyssuhde perustuu ennakoitavuudelle ja sille, että lapsi saa tuoda kaikki tunteensa esille vuorovaikutussuhteessa (Sinkkonen, 2008, 112). Sosiaalisesti estyneen kohdalla puhutaan tunteen helpottamisesta, sen jälkeen tulee käytöksen muutos (Keltikangas-Järvinen, 2008, 210). Jos lapsi kokee, että häntä hoitavat aikuiset yrittävät ymmärtää hänen todellisuuttaan ja antavat hänelle tilaa ilmaista kaikenlaisia tunteitaan, hän tuntee olonsa turvalliseksi. Tämän turvallisuudentunteen varassa lapsi uskaltaa muodostaa myöhempiä ihmissuhteita (Sinkkonen & Kalland toim. 2001, 11.)

Lapsen minäkuva vahvistetaan tunteita nimeämällä esimerkiksi leikin avulla. (Keltikangas-Järvinen, 1999, 68). Tulosten perusteella voidaan perustellusti nähdä tunnekasvatus tärkeänä osana sosiaalisesti estyneen lapsen kehityksen tukemisessa. Muutamassa päiväkodissa oli käytössä tunnekasvatukseen perustuva Askeleittain-opetusohjelma. Tutkimusten mukaan ohjelman käyttö lisäsi selvästi lasten myönteistä sosiaalista käyttäytymistä, myös ahdistuneiden, masentuneiden ja vetäytyvien lasten (Askeleittain-opetusohjelma, 2005.) Päiväkodeissa oli myös käytössä erilaisia tunnekortteja, -pelejä sekä tunnekirjallisuutta, joita käytettiin kaikkien lasten kanssa. Myös varhaiskasvattajilla oli mahdollisuus erilaisiin koulutuksiin sekä aiheen kirjallisuuteen tutustumiseen työpaikan puolesta. Tunnekasvatus nähtiin tärkeänä osana nykypäivän varhaiskasvatusta. Tutkimustuloksista nousi esiin konkreettisia työkaluja, kuten sanoittaminen ja sadutus, joita lasten kanssa käytettiin tunnekasvatuksen apuna.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää millainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi päiväkodissa ja miten se ilmenee. Päiväkodin työntekijöitä haastatteleamalla lähdin hakemaan vastausta myös siihen miten kohdata temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi.

Monet tutkijat ovat esittäneet erilaisia tulkintoja temperamenttityypeistä ja piirteistä. Teorioiden painotukset vaihtelevat osin, mutta pääpiirteittäin ne ovat yhteneväisiä siitä määrittämisestä miten ihminen reagoi uuteen tilanteeseen. Keskityn työssäni nimenomaan sosiaalisesti estyneeseen temperamenttipiirteeseen ja siihen miten se näkyy lapsessa. Tätä varten on olemassa Kaganin teoria (Keltikangas-Järvinen, 2004, 97), joka ohjasi työni teoreettista osuutta ja johon peilasin myös aineistoani.

Teorian mukaan sosiaalinen estyneisyys temperamenttipiirteenä on ujoutta ja arkuutta uusien ihmisten edessä ja yllättävissä tilanteissa. Sosiaalisesti estyneelle lapselle tämä tarkoittaa ennen kaikkea tiettyä tunnetilaa, joka näkyy ulospäin vetäytyneisyytenä ja hiljaisuutena. Tutkimustulokset olivat hyvin yhteneväiset teorian kanssa sen osalta, minkälaisena sosiaalisesti estynyt lapsi nähtiin. Haastateltavat kuvailivat millaisena lapsi näyttäytyy ulospäin ja määrittivät lapsen syrjäänvetäytyväksi ja hiljaiseksi, joka ei ota oma-aloitteisesti kontaktia muihin. Lapsen katsottiin myös mukautuvan päiväkodin sääntöihin, joskin hän ilmaisi passiivisuutena sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisesti estynyt lapsi tarvitsee paljon rohkaisua ja kannustusta edetäkseen sosiaalisissa tilanteissa (Koivunen, 2009, 23).

Teorian pohjalta nähdään, että sosiaalisesti estynyt temperamenttipiirre pohjautuu emotionaaliseen herkkyyteen. Tämä tuli esiin haastatteluaineistosta siten, että jokaisessa päiväkodissa käytettiin tunnekasvatusta osana kasvatustyötä. Tunteita nimeämällä autetaan lapsen itsetunnon vahvistamista ja näin ollen lapsi saa varmistusta omalle olemiselleen. Työssäni mainitsen tulosten perusteella esiin tulleet käytännön työvälineet, joita käytetään sosiaalisesti estyneen lapsen kohtaamisessa. Esimerkkeinä ovat Askeleittain tunnekasvatus-ohjelman, sanoittaminen, sadutus sekä erilaiset tunnekortit - ja pelit, joita käytetään päiväkotien tunnekasvatusopetuksessa. Käytännön keinoina nähtiin myös kuvallinen viestintä kommunikaation tukena vuorovaikutussuhteen edistämiseksi.

Teoria painottaa ympäristön ja kasvatuksen merkitystä (Lyytinen ym. 1995, 56). Ympäristö vaikuttaa suurelta osin siihen mihin suuntaan temperamenttipiirteen annetaan kehittyä. Sosiaalisesti estynyt lapsi on usein epävarma tilanteen hallinnasta ja sen vuoksi tutkimustuloksissa tuli esiin toiminnan suunnittelu ja ympäristömuokkaus vastaamaan lapsen tarpeita. Käytännön keinoina nähtiin pienryhmät, sekä pari- ja yksilötyökentely.

Sosiaalisesti estyneen lapsen kohtaaminen tapahtuu lasta kuunnellen ja hänen yksilöllisiä ominaispiirteitään kunnioittaen. Kasvattajan on oltava tässä suhteessa hyvin sensitiivinen. Teoria painottaa ajan ja tilan antamista lapselle, joka tuli myös tuloksissa esiin. Haastatteluissa painotettiin myös läsnäolon merkitystä, jolla on teoreettinen yhteys.

Tuloksista nousi esiin myös kasvattajan oman itsetuntemuksen tärkeys. Kasvattajan tulisi olla tietoinen omasta myös omasta temperamentistaan ja lähtökohdistaan. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen miten kasvattaja itse kokee lapsen ja miten hän toimii vuorovaikutussuhteessa lapsen kanssa.

Kasvattajan on tärkeää tunnistaa sosiaalisesti estyneen lapsen ominaispiirteet, jotta niihin voi vastata. Kasvattajalla on vastuu olla edistämässä sekä temperamenttipiirteen vahvistamista, että myös estämässä piirteen yliotteen saamista lapsessa. Lapsen annetaan olla oma itsensä, mikäli se ei varsinaisesti haittaa hänen osallisuuttaan. Liiallinen reagoiminen vastaavasti vahvistaa lapsen pelkotilaa ja tunnetta omasta pärjäämättömydestä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen on ollut todellinen prosessi, jonka kypsyttäminen vei oman aikansa. Aiheen mielenkiintoisuus on kuitenkin ajanut minua eteenpäin työstämään työtäni. Oman hankaluutensa aiheutti tutkimuksen haastatteluosuuksiin osallistuvien vapaaehtoisten vähyys. Hakualuetta laajentamalla tämä ongelma kuitenkin poistui. Haluankin osoittaa erityiskiitokseni kaikille haastateltaville, sillä ilman heitä tätä työtä ei olisi ilmestynyt. Heidän tuottamansa runsas ja ajatuksia herättävä aineistomateriaali inspiroi minua työn loppuun saattamisessa.

Haastattelu itsessään on mielenkiintoinen ja haastava laji, joka vaatii harjoittelua. Haastatteluiden edetessä saattoi jo kiinnittää huomiota joihinkin haastattelukohtiin, jotka vaativat lisäselvennystä tai ohittamista kysymyksen toiston vuoksi. Haastattelijalla itsellään on vastuu haastattelun kulusta ja siitä, ettei kysy liian johdattelevasti. Suhtauduin tähän hyvin tietoisesti haastattelutilanteissa, sillä vaikka mielessäni olikin mitä teoria kertoo aiheesta, piti muistaa antaa haastateltavan muodostaa oma vastaus oman kokemuksensa perusteella.

Opinnäytetyötä on tarkasteltava sen toistettavuuden eli reabilisyyden kannalta. Tutkimustulokseni olivat hyvin samankaltaisia paikasta riippumatta. Haastateltavien näkemykset aiheesta olivat yhteneväiset ja siksi toistettavissa.

Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä mitä on tarkoitus mitatakin (Hirsjärvi ym. 2004, 216). Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että asetettuihin tutkimuskysymyksiin on saatu vastaus, joten opinnäytetyö on validi. Työssä on myös kuvattu työn prosessi lähtien tutkimustehtävän ja metodien esittelystä, aineistonkeruun ja analysoinnin kuvaamiseen.

Opinnäytetyön eettisyyttä tarkasteltaessa olen toiminut eettisten ohjeiden mukaisesti. Hain viralliset tutkimusluvut tarvittavine liitteineen niiltä tahoilta, jonne tutkimukseni kohdistin. Olen lisäksi luvannut luovuttaa valmiin työn kaikille työhön liittyneille osapuolille. Haastateltavat ovat vapaaehtoisesti suostuneet osallistumaan työni toteutukseen. Haastateltaville olen selittänyt selkeästi mitä olen tekemässä ja miksi. Tarvittaessa olen antanut myös lisäohjeistuksia tai tarkentanut aiheitani.

Tutkimusta tehdessä on taattava tutkimukseen osallistuvilla heidän anonyymisyyden säilyttäminen (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinon, Niiranen & Ojala, 1999, 41). Aineiston keruun, litteroinnin ja analysoinnin jälkeen olen hävittänyt aineistomateriaalin vaaditulla tavalla. Tämän olen tuonut myös haastateltaville esiin ennen haastatteluihin ryhtymistä. Työssäni en tuo heidän henkilötietoja tai asemaansa esiin tunnistettavuuden vuoksi, vaan viittaan heihin neutraaleilla määreillä heidän suorissa lainauksissaan.

Mielestäni temperamentti ja sosiaalisesti estynyt temperamenttipiirteinä on mielenkiintoinen aihe, josta voi poimia eväitä niin varhaiskasvatustyöhön, kuin muuhunkin elämän osa-alueeseen, kun ollaan tekemisissä ihmisten kanssa. Tiedostamalla temperamentin vaikuttavuus ihmissuhteissa voidaan ymmärtää ihmistä paremmin, kun tiedetään mikä saa ihmisen käyttäytymään tietyllä tavalla.

Aiheen teoriaosuudesta haluan mainita termien ja määreiden melko negatiivisen sävyn. Temperamenttipiirteitä kuvailtaessa tulee helposti mieleen kielteinen merkitys. Aiheesta kiinnostuneen ja tämän opinnäytetyön lukijan tulisikin pitää tämä mielessä. Tässä työssä käytetty temperamenttipiirteiden sosiaalinen estyneisyys-määre tulee puhtaasti teoriasta, eikä sillä ole tarkoitus johdatella ajattelemaan muuta. Tutkijat ovat katsoneet sen parhaiten kuvailemaan tämän tyyppistä temperamenttia.

Tutkimustulosten kiintoisa anti oli huomata kuinka tärkeää varhaiskasvattajan on tarkastella omaa suhtautumista kasvatettavaan. Aineistosta nousi esiin kasvattajan itsetuntemus ja oman persoonallisuuden tunnistaminen. Tämä on mielestäni huomionarvoinen havainto, sillä kasvatustyötä tehdään nimenomaan omana persoonana, joten jokainen ihminen tuo vuorovaikutussuhteeseen oman lisänsä.

Päivähoidon alalla ollaan tutkimustulosten perusteella hyvin tietoisia lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista ja tarpeista. Vaikkakin nykyajan päiväkotiryhmät ovat yleisesti ottaen suuria, pyritään tilanteeseen vastaamaan toiminnan suunnittelulla ja joustavuudella. Näin ollen mahdollistetaan lapsen yksilöllinen huomioiminen ja ajan antaminen. Nähtiin, että varhaiskasvattajilla on hyvät mahdollisuudet lisäkoulutukseen työpaikan puolesta, mutta että nimenomaan temperamenttitietoisuutta voitaisiin jakaa enemmänkin. Tunnekasvatus, jota voidaan hyödyntää erilaisia temperamentteja kohdatessa, oli jo yleinen käytäntö päiväkodeissa.

Mielestäni on tärkeää, että lapsen annetaan toteuttaa itseään synnynnäisen temperamentinsa mukaan. Kasvattajan on kuitenkin muistettava, ettei anna temperamentin luokittelun toteuttaa lapsen toimintaa. Tällöin ei nähdä lasta temperamentin takaa, eikä hän pääse toteuttamaan itseään ja näyttämään todellisia potentiaalisia kykyjään.

Työni tavoitteena oli herättää kiinnostus temperamentti-aiheeseen varsinkin varhaiskasvatusalalla. Työni valmistuttua katson, että olen tuonut aiheelle lisää näkyvyyttä. Toivon, että keskustelu erilaisista temperamenttipiirteistä ja lapsen aidosta kohtaamisesta jatkuu sekä päivähoitoalalla, että laajemmin.

LÄHTEET

Askeleittain-opetusohjelma. Suomalainen laitos. Psykologien Kustannus Oy. Saarijärvi. 2005. Luettu 11.12.2013.

<http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/sisalto.html>

Aspinwall, Lisa G. & Staudinger, Ursula M. Ihmisen vahvuuksien psykologia. Persona Grata. Edita Prima Oy. Helsinki. 2006.

Broberg, Anders. Almqvist, Kjerstin. Tjus, Tomas. Kliininen lapsipsykologia. Edita. Helsinki. 2005.

Dunderfelt, Tony. Laakso, Juhani. Niemi, Pekka. Peltola, Ritva. Vidjeskog, Jan. Yksilöllinen ihminen. Psykologia 5. Porvoo. WS Bookwell Oy. 2001.

Dunderfelt, Tony. Voimavarana itsetuntemus. Gummerus. Jyväskylä. 2009.

Hirsjärvi, Sirkka, Hurme, Helena. 1988. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka. Remes Pirkko. Sajavaara, Paula. Tutki ja kirjoita. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 2004.

Keltikangas-Järvinen, Liisa. Pienen lapsen sosiaalisuus. WSOY.2012.

Keltikangas-Järvinen, Liisa. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. WSOY. 2008.

Keltikangas-Järvinen, Liisa. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. WSOY. 2010a.

Keltikangas-Järvinen, Liisa. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY. 2010b.

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36. Luettu 12.12.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Lyytinen, H., Anttonen S. & Jyrinki, E. Telemetric heart rate under natural conditions: daily curves of children`s heart rate and motor activity as functions of interaction between child and environment. Acta Psychological Fennica IX. Helsinki: Finnish Psychological Society. 1983.

Lyytinen, Paula. Korkiakangas, Mikko. Lyytinen, Heikki (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY. 1995.

Raina, Liisa & Haapaniemi, Rauno. Yksilöt yhdessä. Kasvatus ja persoonanlaatu. AS Pakett kirjapaino. Tallinna. 2005.

Ruoppila, Isto. Hujala, Eeva. Karila, Kirsti. Kinos, Jarmo. Niiranen, Pirkko. Ojala, Mikko. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. ATENA. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 1999.

Sinkkonen, Jari. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY. Juva. 2008.

Sinkkonen, Jari & Kalland Mirjam (toim.). Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY. Vantaa. 2001.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Gummerus Kirjapaino Oy. Stakes. Heikkilä, Matti. Välimäki, Anna-Leena. Ihalainen, Sirkka-Liisa. 2007. Luettu 11.12.2013
<http://www.julkari.fi/handle/10024/77129>

LIITTEET

Liite 1(2). Saatekirje

Hei!

Aiemmissa tiedusteluissani kartoitin päivähoiton työntekijöiden halukkuutta osallistua opinnäytetyöni toteuttamiseen. Suuri kiitos teille, jotka lupauduitte haastateltavikseni ja teitte tutkimukseni toteuttamisen mahdolliseksi.

Olen sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta, pääpainotuksena sosiaalipedagogiikka. Tarkoitukseni on tehdä opintoihini liittyvä opinnäytetyö, jonka aiheena on temperamentiltaan estynyt lapsi päiväkodissa. Temperamenttiopin mukaan temperamentti on lähes muuttumaton reagoitintapa tai toimintatyyli ja joka on tietynlainen jo lapsen syntyessään. Tutkimustani varten selvitän päivähoiton työntekijöiden kokemuksia aiheesta.

Oma mielenkiintoni aiheeseen heräsi ensin omista tekemistäni havainnoista sekä yksityisellä, että päivähoiton puolella. Aihetta ja sen teoriaa paremmin selvittäessäni huomasin kuinka ajankohtainen aihe oli muun muassa alan tutkimuspiireissä sekä mediassa. Mielestäni on tärkeää nostaa esiin temperamenttioppi osana varhaiskasvatusta ja antaa sille enemmän tilaa ja näkyvyyttä alan keskusteluissa. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää työntekijöiden tekemiä havaintoja aiheesta, jotta tätä arvokasta kokemuksellista tietoa voitaisiin hyödyntää varhaiskasvatuksen piireissä laajemmin. Toiveeni on, että aihe herättäisi mielenkiintoa ja että varhaiskasvattajat saisivat lisää työvälineitä omaan työhönsä.

Tutkimusmenetelmänä tulen käyttämään teemahaastattelua, jossa on etukäteen nimetty tietyt teemat ja aihealueet, joiden osalta käydään keskustelua haastattelutilanteessa yhdessä työntekijöiden kanssa. Teemahaastattelu soveltuu tämän tyyppiseen tutkimukseen parhaiten, jossa pyritään selvittämään haastateltavien omia kokemuksia ja havaintoja aiheesta. Haastattelu on tyyliltään vapaamuotoinen, joka antaa sekä haastattelijalle, että haastateltavalle mahdollisuuden kommentoinnille, lisäkysymyksien esittämiselle ja tarkennuksille. Haastattelussa pyritään siis nimenomaan keräämään työntekijöiden henki-

lökohtaisia kokemuksia aiheesta ja jokainen kommentti on sisällöltään arvokas, kun pyrin saamaan vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Tutkimuskysymykseni ovat hahmottuneet prosessin aikana seuraavanlaisiksi.

1. Minkälainen on temperamentiltaan sosiaalisesti estynyt lapsi?
2. Miten varhaiskasvattaja kohtaa temperamentiltaan sosiaalisesti estyneen lapsen?

Näihin kysymyksiin lähden siis yhdessä teidän kanssa hakemaan vastauksia haastattelun kautta. Itse haastattelutilannetta varten olen arvioinut varattavan aikaa noin tunnin verran, joka pidetään työntekijöille sopivalla tavalla. Haastattelu tullaan nauhoittamaan nauhurilla ja litteroinnin jälkeen nauhat tullaan hävittämään asianmukaisella tavalla. Työntekijöiden henkilöllisyys ei tule tutkimuksessani esiin, eikä kukaan ulkopuolinen voi tunnistaa heitä tutkimuksestani. Kaikki sanomanne tullaan käsittelemään luottamuksellisesti ja vastauksianne kunnioittaen.

Vielä kerran kiitos, kun lähditte mukaan tähän prosessiin ja toivottavasti näemme pian haastattelun merkeissä!

Lähetän ohessa liitteenä myös haastattelurungon, jota tulemme käyttämään haastattelutilanteessa, jotta pääsette tutustumaan aiheeseen etukäteen.

Yhteistyöterveisin: Annemari Karva
sosionomiopiskelija
TAMK

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Haastateltavan taustatiedot

Koulutustausta

Työvuosien määrä

Lapsiryhmän ikäjakauma, jossa työskentelet nyt

Teema 1. Estyneen lapsen temperamentin määrittely

Kuvaile kokemuksesi perusteella minkälainen on temperamentiltaan estynyt lapsi.

Miten tunnistat kyseenomaiselle temperamentille tyypilliset piirteet?

Miten se ilmenee käytännössä?

Teema 2. Varhaiskasvattajan kokemukset aiheesta

Miten koet temperamentiltaan estyneen lapsen?

Onko hän ”helppo vai vaikea” lapsi?

Miten estynyt lapsi vaikuttaa lapsiryhmän dynamiikkaan ja sosiaalisiin suhteisiin?

Minkälaisena näet temperamentiltaan estyneen lapsen kasvatustehtävän ja oman roolisi siinä?

Vaikuttavatko vanhempien käsitykset ja ajatukset lapsen temperamentista ja kasvatuksesta omaan kasvatustehtävääsi?

Teema 3. Keinot ja tuki

Millä keinoin pyrit lähestymään ja kohtaamaan temperamentiltaan estyneen lapsen?

Onko jotain, jota tulisi erityisesti huomioida, kun on vuorovaikutuksessa estyneen lapsen kanssa?

Miten tuet temperamentiltaan estynyttä lasta päiväkodin arjen toiminnoissa?

Teema 4. Lisätarkennukset ja muuta huomioitavaa

Mitä muuta haluaisitte kertoa aiheesta?

